

שנאת חינם בזמננו

אין עיקר תקנת קריאה פומבית בתורה בשבתות כדי לשמוע את המלים הכתובות, בלי לשים לב למשמעותן. אלא עיקר מצוות "פרשת השבוע" היא כדי שנתחנך ונלמד מה עלינו לתקן. אין די בזה שנתרגש כל שנה מהעלילה המרתקת של חטא מכירת יוסף על ידי אחיו והעונש הבא עליהם בגללו, אלא עלינו לחשוב היטב אם אין גם אנו חוזרים על חטא מחפיר זה גם בימינו ובארצנו.

מהר"י אברבנאל דוגל בהבנת פשוטו של מקרא. מה גרם לאבותינו לסבול בגלות מצרים בעינוי קשה? הוא מציין ב"זבח פסח" (פירושו להגדה של פסח) שהכל בא עלינו מפני מכירת יוסף שהרי יוסף נמכר למצרים, ומשם עלה לשלטון. אחר כך באו לשם בני משפחתו, ושוב לא נתנו להם לצאת משם. לומדים אנו מזה מה היא חומרת העבירה של "שנאת חינם".

מפורסם באומה כי הסיבה הראשית לחורבן בית המקדש היא "שנאת חינם" (יומא ט', ע"ב). אבל למה נבחר רק בנימין שהמקדש ייבנה בנחלה המיועדת לו? אמרו חז"ל (ספרי, ברכה, סוף י"ב, ע"ע בראשית רבה צ"ט, א') כי לא השתתף במכירת יוסף. ולמה קופח חלקו של יהודה, אביר האחים, שהרי נחלתו סמוכה וכמעט זכה שהיכל ייבנה באחוזתו? מפני רפיון מעשיו שלא הציל את יוסף, והמברך את הנוצח זה חוטא ("משך חכמה", ויקרא ט"ז, ל'. ד"ה כי אתה שלחן לישראל; ע"פ סנהדרין ו', ע"ב). ושם נימקו חז"ל את הסיבה מדוע נפסלו האחים: "איני מתמלא עליהם רחמים, [כשם] שלא היו מרחמים על אחיהם".

אבל יש לחקור, כלום שנאו האחים את יוסף "שנאת חינם"? הרי הם שנאו מחמת סיבה. הוא היה בעל לשון הרע כמו שכתוב: "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם", כמפורש ברש"י (על פי ירושלמי פאה א', א') מה אמר עליהם. ואף על פי שוודאי כיון לטובה כדי שאביו יוכיח אותם, בכל זאת הוא היה צריך להקדים ולדבר איתם תחילה. וחטא לשון הרע שקול נגד עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכת דמים (ערכין טו ע"ב) ולפי דעתם שהוא עברין הם צדקו במה ששנאו אותו?

אלא עלינו ללמוד חילוק נפלא שכתב הרמב"ם (פירוש המשנה, סוף סנהדרין, בסוף י"ג היסודות, במהד' הגר"י קאפח, עמ' קמ"ה): כי המאמין ב"ג היסודות" הרי הוא נכנס בכלל ישראל, וחובה לאהוב אותו ולחמול עליו וכו' באהבה ואחוה, ואפילו עשה מה שיכול להיות מן העבירות מחמת תאוותו והתגברות יצרו הרע וכו'. אבל כאשר יפקק אדם באלו היסודות, הרי יצא מן כלל [ישראל] וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וחובה לשנאותו, ועליו נאמר 'הרי משנאיך ה' אשנא'". עד כאן לשונו. [ולא מצאתי שום ראשון שחלק עליו בזה].

כל שנאה אחרת שאינה נכללת בשנאת המינים והאפיקורסים כנ"ל, היא "שנאת חינם", והוא עוון גדול המביא גלות מצרים וחורבן בית המקדש. "וכל דור שאינו נבנה [בית המקדש] בימיו, מעלין עליו כאילו הוא החריבו" (ירושלמי, יומא א', א'). מה פירוש? כי הקב"ה בוודאי רוצה שוב להקים את בית בחירתו, אלא חטא שנאת חינם מעכב. בני אותו הדור, הם הם שמחריבים את המקדש.

וכך לשון החיד"א: "שנאה נמשכת מהגאווה. ולא נחרב בית המקדש השני אע"פ שהיה בהם תורה ומצוות (יומא ט:), אלא מפני שנאת חנם. ועדיין פרצה זו בינינו. ואיך ייתכן שנזכה לגאולה כל עוד שהסיבה שבעבורה נחרב הבית, שהיא שנאת חנם, עדיין מרקדת בינינו?" (לב דוד, פרק ט"ז).

ואיך זה ניכר בדורנו? עיתון דתי מסוים המורגל בהשמצת הזולת ודברי שטנה, רגיל לכתוב אודות "ציבור הדלי"ם". פענוח ראשי התיבות ידוע. הכוונה "דתיים לאומיים". כלום חסר לעיתון מקום לכתוב את השם המלא? אלא יש כאן כוונה זדונית לכתבים ולמערכת לבזות ציבור זה. ותמיהה לנו על "וועדת הרבנים" המשגחת על תוכן העיתון, לאן נעלם מהם עוון "המכנה שם לחברו"? עיין עונש חטא זה בבבא מציעא (נח ע"ב). ויש ציבור מסוים המכנה בבוז כל "ציוני דתי" בשם "מזרחניק" וכמעט שומעים שריקת הזעם בעת היגוי המלה. הדבר בלט במיוחד ב"דיל" מכוער שעשו לאחרונה עסקני שתי מפלגות חרדיות בוועדה לבחירת דיינים, כדי למנוע כניסת "כיפות סרוגות" לתפקיד. הרומאים כבשו עמים על ידי תכסיס של "הפרד ומשול". כך בכיתתיות הזאת אנו נופלים שדודים לפני אותן מפלגות חילוניות שהן שונאי התורה.

עוד בעיה כאובה בימינו היא יחס חלק מציבור מסוים המכנה לבני עדות המזרח "פּרָנְק", ביטוי עלבון המבוטא בשריקת בוז כנ"ל. מסונף לזה ש"אנשי החינוך" של ציבור המתנשאים קבעו לעצמם אחוז מסוים כמה מבני עדות המזרח אפשר להם לקבל ללימוד בישיבות הגדולות האשכנזיות, לסמינרים ול"חדרים". אומרים לנו שהרבנים החשובים שבדור הם שקבעו להם שיעור שלא יעלה על שלושים אחוז. תמוה הדבר איך בכלל עושים הבחנה בין אלו לאלו? כלום אין בזה "שנאת חנם"? ולמה לא לקבל לפי רמת הכישורים? והרי עוברים בזה גם איסור "אונאת דברים"?

נחזור לענייננו. השנאה היחידה המותרת לנו היא נגד כופרים ואפיקורסים. זה מפורש באבות דר' נתן (סוף פרק ט"ז), הובא שוב ב"תניא" (סוף פרק ל"ב), והוזכר על ידי ה"משנה ברורה" (ביאור הלכה, סימן א', ד"ה "ולא יתבייש") הכותב: "אבל אם הוא עומד במקום שיש אפיקורסים המתקוממים על התורה ורוצים לעשות איזה תקנות בענייני העיר ועל ידי זה יעבירו את העם מרצון ה', ופתח בשלום ולא נשמעו דבריו וכו' מצוה לשנאותם ולהתקוטט עמהם ולהפר עצתם בכל מה שיוכל, ודוד המלך אמר 'הלא משנאיך ה' אשנא' וכו'. עכ"ל.

ועוד עיין דברי ה"חפץ חיים" (הל' לשון הרע, כלל ה, סעיפים ה'זו). [ואין לדחות הדברים בנימוק "תינוק שנשבה". בררנו במקום אחר ע"פ דברי ה"משנה ברורה" בכמה מקומות שהרמב"ם כתב מושג זה אך ורק לעניין לא להרוג אותו, ולא לשום עניין אחר של ריחוק].

אבל בנוגע ליחסנו ליהודים אחרים שהם שומרי תורה, איש איש לפי הרב ומורה הוראה שלו, מי שעוסק בהפצת שנאה נגדם גדול עווננו מנשוא. [עוד עיין "אוצרות המוסר", עמ' 981-982]. הלומד פרשת מכירת יוסף ואינו מזדעזע מהחטא של "שנאת חינם", לא השכיל להבין פשוטו של מקרא. וכדברי החיד"א (המובא לעיל) יש לזה השלכות גם בימינו אנו.

הזהיר "קיצור שולחן ערוך" (של הגר"ש גנצפריד, סימן קל"א סוף ס"ק ד') כי מי שיש לו שנאה בליבו על שום יהודי שלא כדין, אין תפילתו נשמעת. וכתב אריז"ל ("שער הגלגולים", עמ' קל"ד) שזה נאמר בכל השנה כולה, לא רק ביום כיפור. הרי אזהרה נוראה מדוע הרבה תפילות אינן נענות, בין בעניין הכלל ובין בענין הפרט. וכשם שאדם שהונח לפניו בשר שיש לפקפק בכשרותו, הוא בורח מאכילתו. כך קל וחומר שיש לברוח מכל ספק מכשול של שנאת הזולת שלא כפי תורה, כי עוון זה גרוע פי כמה וכמה מאכילת מזון לא כשר. ועל הרבנים של כל קבוצה לשנן לשומעי לקחם את הפרק החינוכי זה השכם והערב, כמעט יותר מכל נושא אחר.

וכבר כתב הרב אברהם קוק על הפולמוס נגד "היתר המכירה" ושלחוב היצרים שהיה בדורו: "אין לנו חטא גדול משנאת חינם, שאנו שקועים בו בעוה"ר. ויותר מכל מצא לו יצרא בישא [יצר הרע] זה מקום אצל יראי ה' ותלמידי חכמים, ויותר מכל מקום בארצנו הקדושה. וזהו לפי גודל קדושתה, מתחזק צד המחריב לחבל ולהשחית. ואנו צריכים בדור זה להחזיק במדת השלום, ולהרבות אהבה ואחווה בישראל, ולהרבות כבודם של תלמידי חכמים" (אגרות הראי"ה, ח"א עמ' שמ"ז)..